

מלחמת ששת הימים

רא"ל (מיל') מרדכי גור

ושריון בצד קרבות הסתערות; בקרבות בסיני עם שטחי תמרון ענקיים ובטיפוס ברמת-הגולן על כמעט שבילי-עזים צרים; מדובר בקרבות בשטח בנוי כגון בירושלים וב"שטיפת" ערים ועיירות כגון ברמאללה בשכם ובחברון. בכל אלה עמד הצבא יפה, גם כאשר היה צורך לאלתר — כפי שהיה לדוגמה בחטיבה שלנו, שנועדה להלחם נגד המצרים בחולות אל-עריש אך הועתקה לירושלים הבנויה בהרים כדי להשתתף בשחרורה מאש הירדנים.

תורת הלחימה

נשמעו טענות רבות שהניצחון המכריע במלחמת ששת הימים שיבש את החשיבה הצה"לית, מנע ממנו להתכונן היטב למלחמה הבאה, וגרם לתוצאות קשות במלחמת יום הכיפורים — ובמיוחד בפרוץ הקרבות.

אני יכול לציין בביטחון מלא כי מלחמת ששת הימים לא הפריעה כהוא זה להתכונן למלחמה הבאה — וזאת עקב העובדה הפשוטה הבאה: כחודשיים לאחר תום מלחמת ששת הימים החלה מלחמת ההתשה ומלחמת הגבולות שנמשכה כשלוש שנים — עד סוף שנת 1970. כלומר, להנהגת המדינה ולפיקוד הבכיר של צה"ל היה ניסיון מלחמה למכביר ללמוד את צבאות ערב, להתפתח יחד איתם ולהחליט כיצד להתמודד איתם בעתיד.

במלחמת ההתשה והגבולות הפעלנו את חיל האוויר בצורה המדעית ביותר נגד חילות האוויר של האוייבים ונגד מערכי הטילים נגד-מטוסים שלהם. הפעלנו טנקים בטווחים שונים ועל מטרות מגוונות ונורו עלינו גם טילי נ"ט; הארטילריה התפתחה בצעדי ענק גם בצידו הלחימה וגם בשיטת ההפעלה ומערכות העזר; יחידות ההנדסה התנסו בלחימה ובעבודת ביצורים תחת אש מכל הסוגים ביום ובלילה ובכל סוגי הקרקע — מהרי לבנון וסלעי רמת הגולן ועד לחולות תעלת סואץ. עקבנו אחרי ההכנות המצריות לצליחת התעלה וראינו בעין את אימוניהם. החיל היחידי אשר

הכנה נכונה של הצבא מרבים לומר על צבאות כי התכוננו למלחמה שעברה ולא צפו את המלחמה העתידית. זה היה נכון לגבי מדינות ההסכמה ובעלות הברית לקראת מלחמת העולם הראשונה והשנייה וזה היה נכון במידה מסוימת לגבי צה"ל במערכת סיני (1956): ניצחנו במערכה זו בזכות תכנון מבריק ולחימה יעילה אך מערכות הנשק היבשתיות ולכן גם מרבית הלחימה התאימה למלחמת חי"ר שהייתה מיושנת כבר בסוף מלחמת העולם השנייה.

לעומת זאת, למלחמת ששת הימים יצאנו עם מערכת מגובשת של תפיסת לחימה, בצידו ובטקטיקה של הפעלת כוחות. אמנם היו לנו ויכוחים רבים לפני המלחמה באשר לאופיה ולדרך הנכונה להתכונן אליה; דוגמה לכך אפשר למצוא בחטיבת הצנחנים, שעליה פיקדתי ושעליה הוטל לשחרר את ירושלים: עמדתי הייתה, שחשוב להדגיש את אימוני הגרודים והחטיבה, שכן שדה הקרב העתידי יתאפיין בעימות עוצבות גדולות המבוססות על הרבה תנועה ואש. לעומת זאת, לנגד עיניהם של מפקדים אחרים, מנוסים וטובים, עדיין הצטיירו קרבות הצנחנים כפעולה של חוליות ויחידות קטנות הפועלות בעורף האויב — ברחבי המדבר.

השילוב שמצאנו לשני הדגשים אלה באימונים — אימוני יחידים וחוליות מחד גיסא, ותרגילי אש עוצבתיים מאידך גיסא — אפשרו לנו להתמודד כראוי עם האתגרים של מלחמת ששת הימים.

היבט חשוב אחר קשור לדבקות במטרה ולביצוע המשימות: במלחמת העצמאות, בעיקר בגלל העובדה שהצבא נבנה זה עתה, היו קרבות רבים, שבהם המשימות לא הושלמו. גם במערכת סיני היו קרבות כאלה, אם כי פחות, מה עוד שהמלחמה הייתה יזומה וקצרה. לעומת זאת, במלחמת ששת הימים כל העוצבות ביצעו את משימותיהן בשלמות מרבית — וחשוב לציין שוירות הקרב והאויבים היו שונים לחלוטין: מצרים, סוריה וירדן. מדובר היה בקרבות תנועה

הרהורים
לאחר
עשרים
שנה

מלחמת ההתשה לא קידמה אותו היה חיל-הרגלים, כי בסוג זה של מלחמה לא נדרש פיתוח, אם כי הלוחמים עצמם התנסו בצורות הקרב השונות האופייניות לקו הגנה ולפעולות התקפיות קטנות. בגבול לבנון וברמת-הגולן הופעלו במשולב ובהיקף עוצבתי שריון וחי"ר ואמנם הניסיון היה חיובי והצביע באופן חד משמעי על חיוניות הקרב המשולב של חי"ר, שריון, ארטילריה והנדסה קרבית.

כיצד, אפוא, התרחש המהפך שהביא את צה"ל אל תחילת מלחמת יום הכיפורים עם בלעדיות כמעט מוחלטת של הטנק כמרכיב הכוח היבשתי — בה בשעה שגם במלחמת ששת הימים וגם בחלקים ממלחמת הגבולות הוכח הכורח של הכוח המשולב?

הייתה זו טעות בקריאת דרכי הפעולה של האויב בעתיד ובתפיסה הביטחונית הכוללת על הפעלת צה"ל, יותר מאשר בהסתמכות על העבר. אין ספק שאחד הלקחים העיקריים ממלחמת ששת הימים ובמיוחד בהתשה, הצביע על מרכזיות הטנק במערכה — בהתקפה כמו במגנה. ואין ספק שגם במלחמת יום הכיפורים הוכח הדבר ללא עוררין. הטנק אכן ביצע משימות בהצלחה רבה ומרשימה. אולם בתחילת שנות השבעים — וללא קשר למלחמת ששת הימים — קיבלה מרכזיות זו תפנית לבלעדיות, וכוחות החי"ר והצנחנים הושארו בצדי הדרך — הן בציווד והן באסטרטגיה ובטקטיקה של הלחימה.

לטעות זו של הקונספציה על הרכב הכוח הלוחם והיחס הנכון לכל מרכיביו — שריון, חי"ר, ארטילריה והנדסה, סייעה, בלא יודעין כמעט, המגבלה התקציבית. כמו תמיד — הפילוסופיה באה לידי ביטוייה האמיתית בשעת מחסור, שכן רק אז מתגלה הכורח להחליט באופן קיצוני על קדימות. ואמנם, משנאלץ צה"ל להחליט על כך — הוא הקפיץ קדימה את הטנק — באיכות ובכמות — והמעיט בשאר המרכיבים: פחות חי"ר נייד וצמוד לטנקים; פחות מרגמות ועשן צמודים; פחות ארטילריה ניידת וצמודה ופחות נשק אחר ללחימת לילה וללחימה נגד טנקים. חוסר האיזון הזה, בנוסף לקריאה לא נכונה של דרכי הפעולה המצריות ולא הבנת האסטרטגיה הישראלית של הגנה בגבולות בטוחים, הם שגרמו לקשיים של עוצבות צה"ל בימים הראשונים של מלחמת יום הכיפורים.

טעות תפיסת המלחמה

מלחמת ששת הימים יצרה מצב גיאורפוליטי ואסטרטגי חדש שבו ישבה ישראל על גבולות בטוחים ורחוקים ממרכזי האוכלוסייה. כתוצאה מכך ברור היה שהתפיסה הביטחונית הקודמת של יוזמת מלחמה וניהולה בשטחי האויב אינה

מובטחת עוד ויש להתכונן גם, ואולי בעיקר, למגננה מול מלחמה יזומה ערבית. מלחמת ההתשה והגבולות הגבירה כוונות זו להגנה, שכן לאורך כל הגבולות נבנו מערכות חזקות של ביצורים מוצבים, מוקשים, גדרות ומערכות מיוחדות, והצבא למד לפעול בהן ומהן בהצלחה. עובדה היא שלאחר ניסיונות ממושכים נואשו מדינות ערב מסוג זה של לחימה, והיא נפסקה מבלי שהם השיגו את מטרותיהם.

ברגע זה נוצרה הטעות הישראלית הגדולה — וללא קשר למלחמת ששת הימים: שכן הישראלים טענו: עכשיו, משנוצחו שכנינו גם במלחמת עמדות — ולא רק במלחמות תנועה — אין להם עוד כל סיכוי לנצח, ולכן תהא המדיניות שלנו סטטוס-קו ונוכל לצמצם בהכנותינו הצבאיות. שכרון הכוח הפיסי ריפה את כוח החשיבה והראייה לעתיד.

ברמת הגולן התחזק הצבא הסורי בכמות ובאיכות ניכרים; לרשותם עמדו כ-1,500 טנקים בחמש בדיויות. בהבינו את האפשרות שיוטל עלינו לקבל את המלחמה הבאה בהגנה, התחלנו לחפור תעלות נ"ט ולפרוש שדות מוקשים לרוחב ולעומק. חלק מהקצינים הבכירים צחקו ולעגו לכך וטענו: למה לכם לעצור אותם; תנו להם להיכנס — ואז נשמיד אותם בפנים. קצינים אלה, אמיצים ומצליחים במלחמות קודמות, פשוט לא הבינו את משמעות קרב ההגנה כאשר מדובר בכמות כה רבה של כוחות אויב משולבים וניידים הנתמכים ע"י מערכות מתוחכמות נגד מטוסים.

עם זאת, אסור לנו לשכוח שלולא הטעות המודיעינית שחשפה את צה"ל להפתעה, ואילו נמצאו ברמת הגולן כוחות נוספים — הייתה העליונות הבסיסית של צה"ל — של מפקדים ולוחמים — משנה את פני המערכה באופן מידי. טעות מודיעינית זו בוודאי אינה קשורה למלחמת ששת הימים, שכן הלך המודיעיני ממלחמה זו היה הצורך לגייס כוחות ברגע שמשנתנה היערכות האויב — גם אם אין לכך עדיין הסברים סבירים. שכן עוד חטיבה אחת של צה"ל ברמת הגולן — והסורים היו נעצרים ללא ספק על קו המכשולים וכל הדיון על לקחי המלחמות היה נראה אחרת.

ואילו בסניי — בתקופה שבין תום מלחמת ההתשה לפרוץ מלחמת יום הכיפורים לא הוכנס כל שינוי מהותי באסטרטגיה ובתכניות להפעלת הכוחות — למרות השינויים המפליגים אשר התרחשו בצד המצרי. כוחות הגישור והצליחה תוגברו והוצבו בקרבת תעלת סואץ; עשרות רבות של מעברים הוכנו להורדת ציוד הצליחה למים; "פירמידות" נישאות בגובהן ניבנו סמוך לגדות התעלה; ואילו בצד שלנו — שאננות שתאמה ללקחי מלחמת ההתשה: כאן הם לא יעברו! "כאן יהיה גיא ההריגה שלהם" — חזר האלוף שרון

וציין בגאווה בפני כל מי שביקר בגזרתו; וכן להדגיש את גדולת הסוללה — "קו המאזיני" של שרון — הוא סגר מספר מעוזים מבלי לפצח חוסר זה בשינוי מהותי כלשהוא בפריסת הכוחות ובתמרונם. כל זאת עשה שרון למרות תזוז הטילים נגד מטוסים המצריים לקרבת התעלה ביום הפסקת האש, שלגביהן טען שבזאת נפתח הסכנה למלחמה הבאה. וכדי להפגין את חוסר אמנו בעצמה המצרית — פרש מתפקידו ומצה"ל שלושה חודשים לפני פרוץ המלחמה!

וכך הצליחה ההפתעה המצרית לקצור א פירותיה הראשונים, כאשר בצה"ל לא נלמד לקחי ההתשה ומלחמת המטוס בטיל, ומה עו שכאן נפגענו בהחלט מלקח מסולף של מלחמת ששת הימים: ההנחה בצה"ל הייתה שאם הצב המצרי יתקוף — הוא ישאף להגיע לעומק סיו לקרבת גבול ישראל, כפי שצה"ל עשה במלחמת ששת הימים. הייתה זו טעות טראגית בקריאת המדיניות והאסטרטגיה של המצרים, שאף במלחמה מכשיר לתזוזה בחזית המדינית והסכמי להסתפק בכך, מבלי לשאוף לניצחון כולל ש כיבוי שטח והשמדת כוחות.

על רקע טעויות אלה בולטת עוד יותר העצמ הפנימית של צה"ל — שתוך ימים ספורים לא ר עמד מחדש על רגליו אלא החל לדהור אית קדימה.

שירתתי אז כנספח צה"ל בווינגטון ונוכחתי כיצד עמדו כל צבאות העולם נדהמים לנוכח המהירות שבה עבר צה"ל להתקפת נגד.

לסיכום פרק זה, לא נטעה אם נאמר שלא רות ששת הימים גרמה לשאננות של ערב יום הכיפורים, אלא פרשנות מוטעית של סיום מלחמת ההתשה, ובעיקר נגד מצרים.

השפעות על מבנה הצבא היום

כאשר אנו מדברים על מבנה צה"ל היום ועל השלכת המלחמות עליו, ברור שלמלחמת יום הכיפורים הייתה השלכה חזקה בהרבה מזו של מלחמת ששת הימים. האימפאקט של מלחמת ששת הימים היה בעיקר בתחום הרוחני של רבקות במשימה וביצועה עד לכדי שלמות. אין ספק שמטען חיובי זה שימש גם הבסיס להצלחותו הכבירות של מלחמת יום הכיפורים. בתחקירי שנערכו בצה"ל אחרי מלחמת יום הכיפורים טענו רוב המפקדים בלהט: הלוחמים, ככל הרמוה הפליאו להילחם. החוסר היה לא ברוח הלחימה שעקב הסכנה המוחשית לקיום המדינה עלת אפילו על קודמותיה בהקרבה, בהתמדה ובעקשנות אלא במבנה הצבא, בהיקפו ובהתאמתו לתנאי האסטרטגיים החדשים.

לכן, כאשר מדברים היום על שיקום צה"ל אחרי מלחמת יום הכיפורים — רוב המלאכה הינו

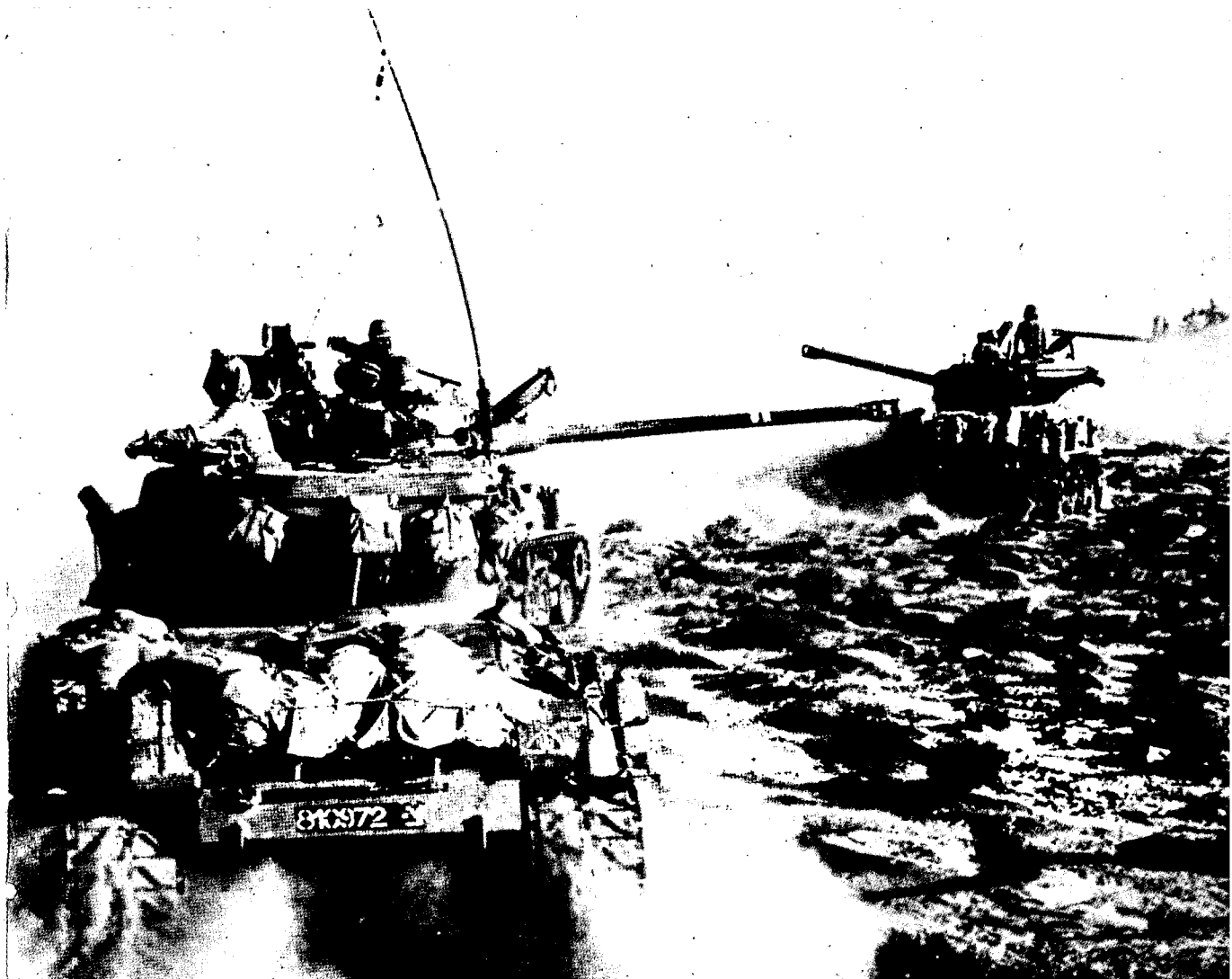
עם חי"ר, ארטילריה והנדסה ניידים — היה להן סיכוי טוב להצליח? זאת לא נדע לעולם. לעומת זה, אין ספק שהכמות המצרית המדהימה, אשר צלחה את תעלת סואץ והתייצבה כפלנגה ממזרח לתעלה — כשילוב חי"ר, טנקים, טילי נ"ט, ארטילריה סמוכה וגיבוי של טילי נ"מ כנגד חיל האוויר הישראלי — שכמות זו נעשתה לאיכות מכרעת אשר הפכה את ההתקפה הישראלית לכשלון שהשפיע ימים רבים על המערכה כולה, ועל המסקנות של צה"ל בקשר למבנה הצבא והיקפו. אם נוסיף לזה את ההצלחה הראשונית של הסורים ברמת-הגולן ואת העובדה המצערת שעצמת צה"ל — בהיקף, בציווד ובתחמושת — לא הספיקה כדי להכריע את המלחמה באופן חד משמעי בשתי החזיתות — המצרית והסורית — נוכל להבין מדוע התייחס צה"ל, בשיקומו אחרי המלחמה, בלגלוג ובחוסר אמון אל הסיסמאות המתחדשות של כמות מול איכות — ועמד על

מלחמת ההתשה בכל הגבולות צריכה הייתה לעורר את החשש ממלחמה מקבילה בשתי חזיתות לפחות ולהוכיח בוודאות שהגבולות החדשים לא רק שאינם מאפשרים צמצום הכוחות אלא מחייבים את גידולם. אלא שגירוים אלה נחלשו וכמעט נעלמו עם הפסקת האש והתחושה שתיאבון השכנים למלחמה נחלש, ומאז סילוק הסובייטים ממצרים ועלייתו של סאדאת במקום נאצר — אולי אפילו נעלם לחלוטין.

מלחמת יום הכיפורים הוכיחה שצה"ל חייב להיות מוכן למלחמה פעילה, ולמגננה בכל החזיתות. כמובן — יש שאלה אחת שנותרה ללא תשובה: האם יכלה התקפת הנגד של צה"ל ב-8 באוקטובר 1973 להצליח ולהדוף את הצבא המצרי בחזרה אל מעבר לתעלת סואץ? האם ניתן להניח שאילו היו העוצבות תוקפות בתאום טאקטי נכון, ואילו היו בנויות היטב לקרב משולב

זחומי האימון, הארגון, הציווד וחלוקה צודקת ל נטל המלחמה על כל האוכלוסיה המסוגלת נשות זאת. בתחום הרוחני צריך היה לחזק זרש את אמון הלוחמים בהנהגה וביכולתה קבל החלטות שימנעו יום כיפורים נוסף. מכאן ברור, שחובה ראשונה הייתה להגדיר את דות המלחמה הבאה ואת יעדיה הצבאיים, אליהם יש להתכונן. בתחום זה חלה כמעט הפכה — שלא כמו אחרי מלחמת ששת הימים — אך בדומה לזו שהתפתחה — אולי לא מספיק — תוך כדי מלחמת ההתשה. בימים הראשונים שלאחר מלחמת ששת הימים רדה בצה"ל התחושה שנוכל להסתפק בצבא וסית קטן: טרם חדרה לעומק ההכרה בשינויים מתחייבים מגבולות בטוחים ומרוחקים וההרגשה ייתה שגם בעתיד נוכל להגדיר את החזית האחת, בה נחליט להכריע, ולשם נוכל לרכז את מרבית עצמה כפי שקרה במלחמת סיני 1956 ובמלחמת ששת הימים — בתחילתה ובסופה.

טנקים בדרכם דרומה ביוני 1967. במלחמת ששת הימים הוכח הכורח של הקרב המשולב, אך ב-1973 ניצב צה"ל עם בלעדיות לטנק.

ישום הלקח העיקרי: להתכונן נכון למלחמה הבאה מבלי להטיל על המדינה מגבלות בחיפושיה אחרי פתרונות מדיניים הכרוכים גם בויתורים טריטוריאליים.

היום, בשנת 1987, עומד צה"ל בפני דילמה דומה בהתכוננו למלחמות העתיד בתנאים מדיניים משתנים. יש בתוכנו הגורסים שמלחמת העתיד — כבר בשנים הקרובות — תהיה מעין "מלחמת כפתורים", ולכן ניתן להקטין את הצבא "המסורתי". אני רואה בגישה זו טעות מסוכנת, הנובעת מאמונה מוגזמת בטכנולוגיה מצד אחד ובריגישות מוגזמת והרת אסון כלפי המגבלות הכלכליות שלנו מצד שני. המלחמה הבאה, אם תתרחש בעשר — חמש עשרה השנים הקרובות — תמשיך להיות "מלחמת אנשים", מלחמה של אדם באדם, שבה יכריעו הלוחמים הנושאים את הקרב על כתפיהם: אלה ימשיכו להיות טייסים, ימאים, טנקיסטים, צנחנים, תותחנים, רגלים, הנדסה קרבית. לאנשים אלה צריך לתת אמצעים נכונים, ובתוכם חדישים ומתחדשים של האויבים ולשכנע אותם כלפי האופי המתחדש של האויבים ולשכנע אותם בצדקת המלחמה.

הסיסמה — צבא קטן וחכם אל מול צבא גדול וטיפש הינה דמגוגיה — גם אם יש בה גרעין חזק של אמת. ההתקפות של המצרים והסורים במלחמת יום הכיפורים לא היו כל כך חכמות מנקודת ראות של טקטיקה וניצול הכוח — אך הן בוצעו בכמויות מכריעות שהפכו אותן לחכמות מאוד לצרכיהם!

יש גם קטן וטיפש וגדול וחכם — ועל צה"ל למצוא את האיוון הנכון המשלב כוחות הרתעה והכרעה המופעלים בחכמה.

מבנה הצבא צריך להיות פונקציה של הערכת מצב אובייקטיבית ולא פרי סיסמאות סטטיסטיות. למשל, השלום עם מצרים והתהליך המדיני באזור מאפשרים ללא ספק לצמצם את הכוח הצבאי הפעיל לפחות לתקופה מסוימת וכמובן תחת בקרה וזהירות ממצבים משתנים. גישה זו יכולה להתחזק ובצדק, בהתחשב בכך שמרבית מדינות ערב כבר אינן מדברות על מלחמת השמדה אלא על "מלחמות פוליטיות", לזרוז התהליך המדיני.

לעומת זאת, ההתעצמות הערבית הכוללת בנושק מודרני ובחימוש מתוחכם וקטלני יותר מאשר בעבר — מחייבים יתר עצמה, הן להרתעה והן להכרעה.

כיוון שבניין צבא מודרני, המבוסס גם על טכנולוגיות משתנות ומתחדשות, הוא עניין לשנים רבות — אסור לשגות באשליות הנובעות ממצב מדיני חולף ולטעות בהכנת הצבא לרגע המלחמה הקריטי — שאיש לא יכול לחזות מתי יתרחש. לזה צריך להוסיף את ההנחה שלא מדינת ישראל וצה"ל יזמו את המלחמה הבאה — אלא

שאוויבנו הם אשר יקבעו את מועדה, היקפה ומטרותיה. לנו לא תהיה בחירה חופשית של המלחמה — כפי שהייתה לסאדאת — ולכן עלינו להתכונן למקרה הגרוע ולוודא שלא נישחק בו במידה שתסכן את הניצחון במלחמה ואולי אף את הביטחון הבסיסי בהמשך קיומנו. לכן, מוטב תוספת כוח ותוספת תחכום.

אם כל אלה יעמדו לרשותנו נוכל לחזור אל אחד הלקחים העיקריים של מלחמת ששת הימים: להיות קרי-רוח מול איום מתקבץ; להמתין בסבלנות עד למיצוי התהליכים המדיניים — ואז, ורק אז, כאשר כבר אין ברירה אחרת לאבטחת הקיום הלאומי — לצאת למלחמה יזומה עם עוצמה איכותית וכמותית היכולה להבטיח ניצחון מוחלט — כמו במלחמת ששת הימים — עם היפגעות מזערית באנשים ובציוד.

ואז — יש לקוות — ילמדו כל הצדדים את הלקח שלא נלמד במלחמת ששת הימים: כיצד לנצל את המלחמה על כל השלכותיה ההרסניות, לקידום המיחול של דו-קיום בשלום ובכבוד.

ההשפעות החברתיות של המלחמה

כאשר מדובר על ההשפעות החברתיות של מלחמת ששת הימים, כגון — ביטחון מוגזם, זלזול באויב, חגיגות ניצחון משולבות בספרים ובאלבומים, פולחני אישיות של מפקדים בכירים — כל זה נכון במידה מסוימת. אולם אני קובע כעובדה שהשפעות שליליות אלה נפתחו במידה מוגזמת.

רוב האנשים פשוט שוכחים את העובדה המכרעת, שכבר הזכרנו קודם לכן, שמייד עם תום מלחמת ששת הימים חודשה בעצמה חזקה מלחמת הטרור והגבולות, שאליה הצטרפה מלחמת ההתשה

במלחמה זו נלחמו כל המפקדים של מלחמת ששת הימים בראש כוחותיהם, אפילו יותר מאשר במלחמת ששת הימים עצמה: אלופי פיקוד ואלופים במטכ"ל השתתפו אישית במרדפים אחרי חוליות מחבלים — כרגל, ברכב, במסוקים — מבקעת הירדן והרי יהודה ושומרון ועד למרומי החרמון בצפון ותעלת סואץ בדרום.

אמנם התפתחו גם דפוסי התנהגות פסולים ומיותרים: המסיבות הראוותניות וארוחות האבוס היו מיותרות; שיתוף אנשי תקשורת ואנשי חצר במרדפים היה מיותר ואסור כי צבא צריך לפעול בשקט ולא בהצגה לחברי כנסת, שחקנים ועיתונאים. בעניין זה הייתה בהחלט התדרדרות.

אולם, עם זאת, כל אלה לא גרמו לכך שאותם מפקדים ישארו במרכזי הבילוי כביכול, ואילו אל החזית ישלחו את אנשיהם בלבד. ההיפך היה הנכון: עד כדי כך הגדילו המפקדים לעמוד בראש לוחמיהם המסתערים שהתפתח דיון ציבורי אם

הצבא אינו מגזים מדי במצוות "אחרי" ו"מפקדי קרימה".

שורה שלמה של מפקדים מזהירים במלחמת ששת הימים נפלו בראש חייליהם בהסתערות על המחבלים, כשהדבקות במשימה וביצוע המשימה כפי שהושגו במלחמת ששת הימים, משמשים לרגליהם.

בתחקירים שערכתי כרמטכ"ל על מנהיגו קרבית במלחמת יום הכיפורים, מצאנו שערכי חינוניים אלה — שהועלו במלחמת ששת הימים לכדי עליונות מוחלטת — הם אמנם שסיי לצה"ל במלחמת יום הכיפורים, שכן המפקדי בכל הרמות, נלחמו בראש עוצבותיהם באוני יוצא מן הכלל, וכולם ביחד הפכו את המערכה מכישלון התחלתי לניצחון בסוף.

את המחדל החברתי העיקרי בתקופה שקדמה למלחמת יום הכיפורים ניתן למצוא בעיל באווירת הביטחון והאטימות שהשתררה בחלקי נכבדים של ההנהגה בעקבות מלחמת ההתשה — החל מ-1970.

חשוב לזכור, שגם ההתנחלויות בשטחי כחלק ממדיניות של ישיבת קבע ישראלית באזורים ששוחררו במלחמת ששת הימים קיבלו תנופה רבתי רק מתחילת שנות השבעים. תהליך זה נבע מהייאוש להשיג הסדר עם השכנים והתחזקות התחושה, בסוף מלחמת ההתשה שאנחנו יכולים להכתוב מהלכים באופן חד צדדי — הרבה יותר מאשר מהניצחון עצמו, העצום והמוצדק, במלחמת ששת הימים.

אין ספק שניצחוננו במלחמת ההתשה הי חשוב ביותר, אך האמנם נבעה ממנו רק מסק אחת — של המתן ואל תעשה? שאנחנו חזקים ואם הערבים רוצים שלום שיבואו אלינו הערבים ויסקימו לתנאים שלנו? ועד אז — סטאטוס קוו, שאותו ננצל לחיזוק עמדותי בשטחים ששוחררו במלחמת ששת הימים ומי שילמנו על שמירתם בדם כה רב ויקר?

זו הייתה הטעות המדינית האסטרטגית הגדולה — ההסתמכות על הכוח כגורם כמעט בלעדי בעיצוב המדיניות.

לא הניצחון במלחמת ששת הימים טבע המטבע של "אין ישות פלשתינאית". מטבע זה הוטבע בתחילת שנות השבעים — למרות התנופה האכזרית של ארגוני הטרור הפלשתינאיים למיניהם — אך על סמך ההתרחשויות ש"ספטמבר השחור" וההנחה שמדינות עולמות סולדות מ"הבעיה הפלשתינאית" במידה כה רב שלא יניחו לה יותר לשמש פרובוקציה למלחמה נוספות ביניהן ובין ישראל.

מותו של נאצר ועליית סאדאת לשלטון — על כל הבדיחות שהתלוו לזאת — הוסיפו ביטחון לחפיסת הסטטוס-קוו הנשען על ביטחון צבאי שהיה פרי המשולב ממלחמת ששת הימים —

גוז בקו תעלת סואץ. לפני מלחמת יום הכיפורים נסגרו מספר מעוזים מבלי שיימצא להם תחליף.

תחושתי היא שמלחמת יום הכיפורים לא הייתה כורח היסטורי וגם אם אי אפשר היה להגיע לשלום נוסח קמפ-דייווד אפשר היה אולי להגיע למניעת מלחמה. ניתוח זה חשוב, כיוון שגם היום יש טוענים שמלחמה נוספת עם הסורים היא כמעט בלתי נמנעת — ואילו לדעתי צריך, ואפשר, לנקוט צעדים שיפריכו הערכה זו — ומלחמה נוספת עם הסורים — תימנע.

מיד אחרי מלחמת ששת הימים, שמחרחריה היו נשיא מצרים, עברול נאצר ומקורביו, הועלתה בירושלים הצעה לסגת נסיגה ישראלית חד-צדדית למרחק כארבעים ק"מ מתעלת סואץ ולקרוא למצרים לחתום על הסכם שלום. אני אישית שירתתי או כנציג צה"ל במשלחת ישראל למושב המיוחד של האו"ם, ולאור האווירה המדינית הבינלאומית העלית זאת גם בניירורק: כיוון שאנו בשיא כוחנו הצבאי — הבה ונעשה מחווה צבאי מדיני גדול ונקרא למצרים להסכם — שלא תחת לחץ נוכחותנו על תעלת סואץ. אם המצרים יסכימו — מה טוב; אם יסרבו — הוכחנו לעולם מי מתנגד לשלום. הסיכון הצבאי באותם ימים היה מזערי.

הרעיון הזה לא נדון בשום פורום רשמי ולכן גם לא נתקבלה שום החלטה בנדון. האם היה לו

המשך בעמ' 46

מבחינה ביטחונית טהורה, אסור לנו לסגת אף סנטימטר וכאן על גדות תעלת סואץ — זו המקום הטוב ביותר להגן על ישראל. למדינאים היה קשה מבחינה פוליטית לוותר על טריטוריה כלשהי ונוח היה להם להישען על הטיעון הצבאי-מקצועי שגורם לא לסגת יותר מ-11 ק"מ ולהילחם על קו המים. למערכת זו של שיקולים אין כל קשר להשפעה החברתית של מלחמת ששת הימים אלא בעקיפין ובמרחק של שנים: ההשפעה הישירה הייתה של מלחמת ההתשה על מכלול היבטיה — המדיניים, הצבאיים והחברתיים.

מלחמת ששת הימים והשלום עם מצרים השאלה הנשאלת היא — האם אפשר היה להגיע לשלום עם מצרים לפני מלחמת יום הכיפורים? לדעתי, אין על כך תשובה חד-משמעית והספקולציות על כך ימשכו לעד. עובדה היא שגם אחרי מלחמת יום הכיפורים לא הושג השלום מיד, — וצריך היה לעבור דרך ביניים. כנראה שהמעבר מעוינות מתמשכת לשלום, מחייב תהליך מתמשך לכל הצדדים המעורבים בו.

בכל זאת, יש בהחלט מקום לבחון — האם ניתן היה אחרי מלחמת ששת הימים להגיע להבנת יתר עם מדינות ערב — כולן או חלקן — או אולי עם תום מלחמת ההתשה.

יחוקה — ומלחמת ההתשה — שזה עתה תתיימה וזיכרונה טרי.

אולם ייתכן שהטעות הלאומית הנוראה של לחמת יום הכיפורים נבעה בעיקר ובאופן ישיר קריאה מסולפת של גירוש הסובייטים ממצרים ולי' 1972. ההערכה המודיעינית קבעה שבלי סובייטים אין למצרים כל סיכוי לנצח את ישראל — ולכן כביכול איבדה מצרים למעשה את אופציה הצבאית.

האם יכול מישוהו להאשים בהערכה מסולפת זו בשנת 1972 את הביטחון העצמי שנרכש, צדק, במלחמת ששת הימים?

והרי בינתיים כבר הוכיח צה"ל במשך המגעים מדיניים, בתיווכו של מזכיר האו"ם יארינג, הוא מתייחס בכבוד ובחשדנות רבים אל עוצמה הצבאית הערבית המתחדשת, שכן אם השלכה החברתית של מלחמת ששת הימים ייתה רק בכיוון להסתאבות של ביטחון עצמי — מדוע התנגד המטכ"ל לכל נסיגה צה"לית טווח של יותר מ-11 ק"מ מתעלת סואץ במסגרת סדר חלקי עם מצרים?

התנהגות כזו הייתה היפוכה של התרברבות בעה מהניתוח של סיכויי מלחמת ההתשה: ההתעצמות הערבית המתחדשת על רקע העקשנות מדינית הערבית שהובעה בהחלטות חרטום — דרישה לנסיגה ישראלית כוללת לגבולות 1967. — זן — טענו בהנהגה המדינית והצבאית —

עד החוף שמדרום למצדה, האגן הדרומי חרב כולו מהעבר הירדני, וחלק מהעבר הישראלי הפך לברכות אשלג. החייל והמטייל רואים בעליל איך התפתחה מערכת הכבישים — ובולטת התמורה לאורך הגבול המערבי בשנים 1975-1984, מאז מלחמת יום הכיפורים ופינוי סיני (מפות 4.1-4.2). לעומת הכבישים החדשים, אתה מביט במפת קווי-הנפט (מפה 5.2), וזוכר שמאז מהפכת חומייני באירן ופינוי סיני הם "צמאים" לדלק... אגב בפרק המים חסרה לי מפת מפעלי המים בנגב, לרבות שלוחותיו של המוביל הארצי. מלת אזהרה לחייל, המורגל במפות ביטחוניות. אטלס גלוי יכול לגלות טפחים רבים, אבל נאלץ להסתיר את כל המידע על התשתית הצבאית ועל שטחי האימונים והמטווחים הנרחבים בנגב, שבהם חי החייל. אולם האטלס מגלה את שפע אתרי הנוף והעתיקות — שהמתאמן והמטייל

בנגב חייבים לשמור עליהם, למען שוחרי העבר וחוקריו, ולמען הטיירים, הטיילים והנופשים היום ומחר (מפות 7.1-7.2). עורכי האטלס חתמו את מרחב הנגב בעיקר לפי הקריטריון המנהלי — וכללו בו את נפת באר-שבע והמועצה האזורית שער-הנגב; בצפון הוא מגיע לאזור שדרות — להב — ערד. נראה שהשיקול המינהלי קבע בדבר אי הכללת רצועת עזה במרחב המפות. החוקרים הצביעו גם על קריטריון אקלימי להגדרת הנגב — רצועת הספר שבין מזרע וישימון, לפי קו הממוצע השנתי של 200 מ"מ גשם (עמ' 10 ומפה 1.3). המעיין במפה 9.14 ימצא שמחקרים בשלושת העשורים האחרונים קבעו ביתר דיוק את קו 200 המ"מ: הוא עובר ממזרח לרצועת עזה במקביל לגבול בגזרת רפיח — חן-יונס ואח"כ פונה מזרחה לאופקים — באר-שבע — ערד. המפה חושפת את השוני

מלחמת ששת הימים — המשך מעמ' 9

סיכוי? איש אינו יכול לדעת. עובדה היא שהודעת ממשלת הליכוד הלאומי על נכונותה להחזיר שטחים — פרט לרמת-הגולן וירושלים — לא יזכתה את ישראל במענה ערבי חיובי כלשהו. החל משנת 1970 דיבר נשיא מצרים, סאדאת, על שלום כולל תמורת החזרת כל השטחים. יש טוענים שניתן היה אז להגיע להסדר מסוים, משה דיין קרא לו הסדר חלקי. יש רבים, הכופרים בכך עד היום וטוענים שכלל שיחות התיווך הציג סאדאת עמדה בלתי מתפשרת: כל הסדר חלקי או הסדר ביניים — אך ורק במסגרת הסדר כולל שעקרונותיו מוסכמים מראש וכוללים נסיגה ישראלית מכל השטחים שנכבשו במלחמת ששת הימים.

בשנת 1972, בשרתי כנספח צה"ל ברושינגטון, שוחחתי על כך עם משה דיין. טענתי נגד מדיניות הסטטוס-קו ועל הצורך להציע למצרים ויתורים — שכן אחרת תפרוץ במקדם או במאוחר מלחמה. משה דיין הסכים להערכה זו אך חשב שאין כל סיכוי להעביר החלטה כזו בממשלה ובכנסת. אנשים בכירים שהיו מקורבים לגולדה מאיר טוענים עד היום, שכל אפשרות כזו לא עמדה להתקבל על ידי סאדאת.

בשנת 1975, בעת הדיונים על הסכם הביניים עם מצרים, הצעתי, כרמטכ"ל, שאנו ניסוג עד

אל-ערש ונוכיח למצרים שכוונתנו לשלום אמיתית וכדאית גם מבחינתו. חשבתי שצה"ל מספיק חזק למהלך כזה, מה עוד שראיתי ויתרונות טקטיים רבים בפתיחת מרחב תמרון גדול בינינו ובין הצבא המצרי.

מלחמת יום הכיפורים הוכיחה שקרבות פורצים גם על גבול ביטחון כשהצבאות קרובים זה לזה. כיוון שצה"ל יותר טוב מהמצרים במלחמת תנועה — הרי מרחב תמרון שבין תעלת סואץ ובין אל-ערש, כך טענתי, יכול להקנות לצה"ל ויתרונות לא מבוטלים.

רווח נוסף לצעד כזה היה בהשקעת כל המשאבים הענקיים בבניית מתקנים בנגב לפיתוחו הצבאי והאזרחי ולא בסיני — שאת רובו, כך הנחתי, בלאו הכי נחזיר ביום מן הימים (כפי שקרה ב-1977 ע"י ממשלת בגין עם כל סיני).

עמדתי לא התקבלה — כי התפישה הייתה שאנו זכאים לתמורה מיידית שאותה סאדאת לא היה מוכן לתת. דעתי הייתה שעצם התליך ההסכמים הוא התמורה העיקרית ולא חנות מכולת של תן וקח מייד.

עובדה היא שההסכמים "הקטנים" הביאו לבסוף להסכם שלום. האם אפשר היה בלעדיהם? האם ניתן היה להשיג זאת לפני מלחמת יום הכיפורים כתוצאה ממלחמת ששת הימים? אלאוהים פתרונים.

המידע הרב שבאטלס נערך באחד-עשר פרקים על גבולות, יישובים, מבנה חברת תחבורה, מחצבים ותעשייה, המגזר הכפרי, נופש, המסד הפיזי, אקלים, מים וצומח. לכל פרק ניתנת סקירת-מבוא, המדגישה את ההיבט העיקריים המובעים במפות, שהן פרי מחקר מקורי, עדכני ומגוון. רוכזו נתונים בשפע לצורך המתכנן, הצופה קדימה. למראה המפות שאלו עצמי אם ומתי תצא מסילת-הברזל מהר צין ("ההרהר") "דרומה — לאילת", והאם נזכה להרחם נמל אילת ולתעלה הידרו-אלקטרית מים-ים לים-המלח — שאולי תגיע שעתם בעידן של שלום ושיתוף פעולה כלכלי עם ירדן.

אולם עלינו מוטל לוודא שנגצל כל הזדמנות למנוע מלחמה נוספת — ובמקביל להתכונן אליה בראייה צלולה של המצבים המדיניים אסטרטגיים והאפשרויות הטכנולוגיות.

רא"ל (מיל') מרדכי גור

המשך מעמ' 36

15. בר זהר מיכאל, בן-גוריון, תל-אביב, עם עובד, 1975
16. גלבר יואב, גרעין לצבא עברי סדיר, ירושלים, יד צבי, 1986.
17. גלעד זרבבל, ספר הפלמ"ח, תל-אביב, הקיבו המאוחד, תש"ט.
18. גור מרדכי (יועץ ראשי), צה"ל בחילו, כרך 6 — המודיעין, הוצאת ספריית מעריב, 1981.
19. דינור בן-ציון, תולדות ההגנה, תל-אביב, מש הבטחון — הוצאה לאור, 1978.
20. רקל אפרים, עלילות הש"י, תל-אביב, "מערכור" 1953.
21. הלר יוסף, כמאבק למדינה, ירושלים, מרכז זלמן שזר, 1972.
22. להעמקת התודעה ההיסטורית היהודית, בסיס ההסדרות הלאומית הצינונית, תשמ"ה.
23. יעקובוביץ מ', מפלמ"ח עד צה"ל, תל-אביב, שו"ת 1986.
24. יורעאלי יוסף, שליחות בטחוניית, תל-אביב, עם עובד 1972.
25. כהן ירוחם, לאור היום וכמחשך, תל-אביב, עמיק 1969.
26. נויברגר בנימין, (עורך), דיפלומטיה בעל עימו תל-אביב, האוניברסיטה הפתוחה, 1984.
27. פעיל מאיר, מן ההגנה" לצבא הגנה, ירושלים זמורה, ביתן, מודן, 1979.
28. ששון אליהו, בדרך לשלום — אגרות ושיחות תל-אביב, עם עובד, 1978.

חזי סלומון